

<p>درس: پنجم نام طراح: امین امینی زاده سرگروه استان کرمان</p>	<p>به نام خدا معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش دفتر آموزش متوسطه نظری دبیر خانه راهبری کشوری علوم اجتماعی و سواد رسانه تولید شده در استان کرمان</p>	<p>محتوای نوشتاری کتاب: جامعه شناسی ۳ سال تحصیلی: ۱۳۹۹-۱۴۰۰</p>
<p>عنوان درس: معنای زندگی</p>		
<p>اهداف یادگیری: شناخت نقطه قوت جامعه شناسی تفهیمی - تفسیری در فهم معنای زندگی - آشنایی با ظرفیت جامعه شناسی تفسیری در مطالعه زندگی اجتماعی</p> <p>انتظارات پس از مطالعه: دانش آموز باید بتواند معنای زندگی خود را تبیین کند و ارزش های اخلاقی درون جامعه را درک کند و با نقاط قوت و ضعف جامعه شناسی تفسیری در مطالعه زندگی اجتماعی آشنا شود. و آن را در مقایسه با جامعه شناسی تبیینی نقد و ارزیابی کند. رابطه مفهوم معنای زندگی را با رویکرد تفهیمی - تفسیری بشناسد. انواع روش های کیفی که استفاده می شود را بشناسد و در پایان در مقیاس پژوهش دانش آموز با این رویکرد یک پدیده اجتماعی (مانند زنگ تفریح، مدارس غیر انتفاعی و.....) را برای مطالعه تفسیری استفاده کند.</p>		
<p>نکات مهم درس: معنای زندگی - پیچیدگی پدیده های انسانی و اجتماعی - جامعه شناسی تفسیری - عقاید ماکس وبر - رویکرد تفسیری - ویژگی های رویکرد تفسیری - مقایسه رویکرد تبیینی و تفسیری - معنای کنش - تنوع و تکثر معانی - روش های کیفی و انواع آن</p>		
<p>توضیح درس:</p> <p style="text-align: right;">مقدمه</p> <p>مطالبی از کتاب « همه کیمیا گریم »؛ تاملی درباره کار و زندگانی اثر چارلز هندی</p> <p style="text-align: right;">پرسش از معنای زندگی</p> <p>پرسش از زندگی و ده ها پرسش مرتبط با آن همواره ذهن انسان ها و بسیاری از اندیشمندان و صاحب نظران علوم اجتماعی را به خود مشغول کرده است. مساله معنا در باره کل زندگی انسان و در مورد تمام پدیده های اجتماعی (از جمله کنش ها) قابل طرح است .</p> <p>این پرسش که « چگونه می توان معنای زندگی و معنای کنش انسان های دیگر را فهمید؟ » یکی از پرسش های مهم و کلیدی برای اندیشمندان علوم اجتماعی است . مانند تفاوت معنای کوبه ها در درهای قدیمی و معنای باغ سنگی در سیرجان (توضیح در قسمت تصاویر)</p> <p style="text-align: right;">پیچیدگی پدیده های انسانی و اجتماعی</p> <p>بررسی و مطالعه پدیده های انسانی و اجتماعی ، بدون توجه به عمق آن ها به نتیجه گیری اشتباه منجر شد. سه پدیده انسانی و اجتماعی (شهادت طلبی ، فدا کردن جان برای وطن و خودکشی) که با وجود شباهت ، در عمق با هم متفاوت هستند.</p>		

شهادت طلبی : در طول هشت سال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران ، صدها هزار نفر از رزمندگان ایرانی ، جان خود را از دست دادند. بسیاری از این شهیدان ، در **سنین جوانی و نوجوانی** ، در شیرین ترین دوران عمر خود به شهادت رسیدند. روایت ها و مستندهای به جامانده از آن دوران ، از آرزو و **رقابت تنگاتنگ رزمندگان** برای شهادت حکایت دارند. بسیاری از بازماندگان این دوران ، زنده ماندن خود و جاماندن از قافله همزمان شهیدشان را خسرانی بزرگ می دانند.

فدا کردن جان برای وطن: در همه جنگ ها ، همیشه سربازانی بوده اند که با **آگاهی کامل از احتمال کشته شدن** ، پا به میدان جنگ گذاشته اند. این سربازان قطعاً **انگیزه های مهمی** (مانند دفاع از وطن و پیروزی بر دشمن) داشته اند. اما شاید نتوان سربازانی را یافت که **جان باختن** در راهی که برگزیده اند را **بخشی از کمال خود** بدانند و آرزو کنند. (خلبان های ژاپنی که هواپیماهای خود را به ناوهای دشمن می کوبیدند)

خودکشی : خودکشی یک **کنش غیر عادی** است که از گرایش به **مردن به جای زنده ماندن** حکایت دارد؛ گرایشی که **برخلاف طبیعت و سرشت انسان** است .

مقایسه سه پدیده (شهادت طلبی ، فدا کاری جان برای وطن و خودکشی)

شبهات	دست شستن از دنیا و رفتن به استقبال مرگ
تفاوت	معنای متفاوت آنها؛ همین معانی متفاوت ، هویت آنها را تعیین می کند و از آن ها سه پدیده مختلف می سازد

پدیده	معنا
شهادت طلبی	شوق به حیات جاودانه ، عشق به دیدار محبوب ، دفاع از دین ، مبارزه با ظلم ، اقامه حق ...
فدا کردن جان برای وطن	دفاع از غرور ملی ، میهن دوستی ، غلبه بر دشمن ، کشورگشایی ، هیجان و
خودکشی	رنج گریزی ، احساس پوچی ، فشارهای اقتصادی ، بحران های اجتماعی ، بحران معنویت....

درون هر کدام از این پدیده ها نیز **تفاوت و تنوع معنایی** وجود دارد.

خودکشی

پس از **انقلاب صنعتی** ، مسئله **خودکشی** به شکل بی سابقه ای در **جوامع صنعتی** رواج پیدا کرد. به گونه ای که جامعه شناسان ، روان پزشکان ، اقتصاددانان ، حقوقدانان و فیلسوفان را به مطالعه این پدیده و چاره اندیشی برای آن واداشت. پاسخ صاحب نظران علوم مختلف به **چرایی وقوع خودکشی** با یکدیگر متفاوت است و حتی اندیشمندان یک حوزه نیز در این باره **نظرات متفاوت و حتی متعارضی** ابراز کرده اند.

مثال : جامعه شناسانی که در تحلیل خودکشی به **عوامل اقتصادی** (مانند فقر ، کاهش رفاه عمومی و...) توجه کرده اند، از سوی برخی دیگر از جامعه شناسان با این انتقاد روبرو هستند که نرخ خودکشی در برخی کشورها با **سطح رفاه عمومی بالا** ، بیشتر از برخی جوامع با **سطح رفاه و شرایط اقتصادی پایین تر** است .

وجود برخی نظریات متفاوت ، نشانه پیچیدگی و عمق پدیده های اجتماعی و البته دشواری فهم آن هاست .

برخی رویکردها ، برای دستیابی به پاسخ ساده ، **سر راست و قابل پیش بینی** درباره چرایی وقوع پدیده های اجتماعی ، پیچیدگی و عمق این پدیده ها را نادیده می گیرند و از **پدیده های اجتماعی و انسانی « هویت زدایی » می کنند.**

جامعه‌شناسی تفسیری

قرن نوزدهم

در این قرن در کشور آلمان برخی **متفکران اجتماعی** (مانند ویلهلم دیلتای و ماکس وبر) مدعی شدند که هر چند جهان اجتماعی همانند جهان طبیعی، نظم و قواعد خاصی دارد. اما انسان‌ها مانند موجودات طبیعی نیستند و **پدیده‌های اجتماعی نیز با پدیده‌های طبیعی تفاوت دارند.**

عقاید ماکس وبر

- ۱- معتقد بود کنش انسانی **معنادار** است و **پدیده‌های معنادار** را نمی‌توان همانند پدیده‌های طبیعی، از طریق حواس مطالعه کرد بلکه **باید معنای آن را فهمید.**
 - ۲- با این که **فهمیدن** را برای درک **معنای پدیده‌های اجتماعی** ضروری می‌دانست، اما **چون هنوز علم را به علم تجربی محدود می‌دانست**، عقیده داشت آن چه جامعه‌شناسان از مطالعه پدیده‌ها می‌فهمند باید با **روش تجربی اثبات شود و** **گرنه ارزش علمی ندارد.**
 - ۳- **تفهم** را روش مستقلی برای علوم انسانی نمی‌دانست، بلکه آن را مقدمه و پیش‌نیازی برای روش علمی (روش تجربی) می‌انگاشت.
 - ۴- معتقد بود جامعه‌شناس، **فقط می‌تواند آرمان‌ها و ارزش‌های اجتماعی را توصیف کند**، اما نمی‌تواند درباره آرمانها و ارزش‌ها (که پدیده‌های نامحسوس و غیر تجربی هستند) **داوری علمی کند.** زیرا جامعه‌شناس با این کار (یعنی داوری درباره آرمان‌ها و ارزش‌ها) از دایره علم خارج می‌شود یا **با نام علم کار غیر علمی می‌کند.**
- مثال: جامعه‌شناس می‌تواند برای مدتی با عضای سبک گروه سیاسی زندگی کند و از این عقاید و ارزش‌های آنها را بفهمد و توصیف کند، اما نمی‌تواند درباره درست یا نادرست بودن این عقاید و ارزش‌ها داوری کند و به نقد یا اصلاح آن بپردازد.

قرن بیستم

در این قرن، **نتایج این باور که «مرز علم و غیر علم را تجربه و تبیین تجربی تعیین می‌کند»** مورد تردید قرار گرفت و زمینه را برای رونق و غلبه **تفسیر و رویکرد تفسیری** فراهم شد.

تبیین: دانش جهان شمول (قوانین همه‌جایی و همیشگی) تفسیر: دانش محلی (قوانین این‌جایی و اکنونی)

همه دانش‌ها، تولیداتی اجتماعی و فرهنگی هستند؛ یعنی فرهنگ‌های گوناگون، تفسیرهای مختلفی از زندگی دارند و هر کدام دانش خاص خود را تولید می‌کند.

ویژگی‌های رویکرد تفسیری

با غلبه رویکرد تفسیری:

- ۱- تبیین در حاشیه تفسیر قرار می‌گیرد.
- ۲- علوم انسانی و اجتماعی دیگه دغدغه نزدیک شدن به علوم طبیعی را ندارد.
- ۳- تفسیر به عنوان روش ویژه علوم انسانی و اجتماعی به رسمیت شناخته می‌شود.

رویکرد تفسیری

هدف	روش	موضوع
معنا بخشی و انسجام بخشی به زندگی اجتماعی	تفسیر (نگاه از درون به پدیده ها برای یافتن معنای آن ها)	کنش های اجتماعی و معنای آنها

مقایسه رویکردهای تبیینی و تفسیری

رویکرد تفسیری در تقابل بار رویکرد تبیینی ، بر این باور است که :
کنشگران بر اساس معنایی که در ذهن دارند، دست به عمل می زنند .
برای فهم زندگی اجتماعی باید از ظاهر پدیده های اجتماعی عبور کرد و به معانی نهفته در کنش ها راه یافت.

مقایسه رویکرد تفسیری با رویکرد تبیینی

هدف	روش	موضوع	انواع رویکرد
معنا بخشی و انسجام بخشی به زندگی اجتماعی	تفسیر(نگاه از درون پدیده ها برای یافتن معنای آن ها)	کنش های اجتماعی و معنای آن ها	رویکرد تفسیری
پیش بینی و کنترل پدیده های اجتماعی	حس و تجربه (نگاه از بیرون)	پدیده های اجتماعی (همانند پدیده های طبیعی)	رویکرد تبیینی

معنای کنش

وقتی از معنای کنش می پرسیم :

- گاهی منظور ، **قصد و هدف** کنشگر از انجام دادن کنش است ؛ (**معنای ذهنی**)
مثال : ممکن است هدف یک دانش آموز از درس خواندن ، کشف حقیقت ، افزایش معلومات ، اشتغال ، کسب موقعیت اجتماعی و باشد .

- برای پی بردن به **هدف کنش** ، باید به **ذهن کنشگر** راه یابیم (**معنای ذهنی**)
گاهی منظور چیزی است که **کنش**، **نماد و نشانه ای** از آن است و بر آن دلالت می کند؛ (**معنای فرهنگی**)
مثال درس خواندن دانش آموز می تواند نشان دهنده فضای رقابتی در مدرسه ، ارزشمند بودن سواد آموزی در جامعه ، اهمیت تحصیلات برای والدین و غیره باشد.

برای **فهم دلالت کنش** ، باید به **زمینه فرهنگی کنش** مراجعه کنیم . (**معنای فرهنگی**)

نتیجه: فهم هر کنش مستلزم دسترسی به معنای ذهنی(فردی) و معنای فرهنگی (اجتماعی) نهفته در آن است .

کنشگران فردی و جمعی ، هم در معنای ذهنی و هم در معنای فرهنگی ، **فعال و خلاق** هستند و این **خلاقیت و فعالیت** **کنشگران** ، دو نتیجه در پی دارد:

- ۱- موجب پیدایش **معنای گوناگون** و پدید آمدن **خرده فرهنگ ها و گروه های مختلف** ، درون هر جهان اجتماعی می شود
- ۲- **فرهنگ ها و جهان های اجتماعی مختلف** ، را پدید می آورد.

تنوع و تکثر معانی

جهان های اجتماعی مختلف ، **معنای ذهنی و فرهنگی متفاوتی** پدید می آورند.

مثال : ممکن است لباس و ظاهر زیبا در یک فرهنگ بر جایگاه و پایگاه اجتماعی والا دلالت نکند یا در فرهنگ دیگری ، علم آموزی بر ارزشمندی علم دلالت نداشته باشد، بلکه با هدف غلبه بر دیگران یا به دست آوردن شغل پردرآمد ، انجام شود.

تنوع و تکثر معانی ، موجب پیچیدگی کنش های انسانی و دشواری فهمیدن معانی آن ها می شود.

روش های کیفی

از آن جا که **تنوع و تکثر معانی** موجب پیچیدگی کنش های انسانی می شود ، برای فهم کنش انسان ها باید به سراغ روش هایی رفت که این **تنوع و تفاوت ها** را در نظر بگیرد. این روش ها ، «**روش های کیفی**» نام دارند که در مقابل «**روش های کمی**» مورد استفاده در جامعه شناسی تبیینی قرار می گیرند . بنابراین:

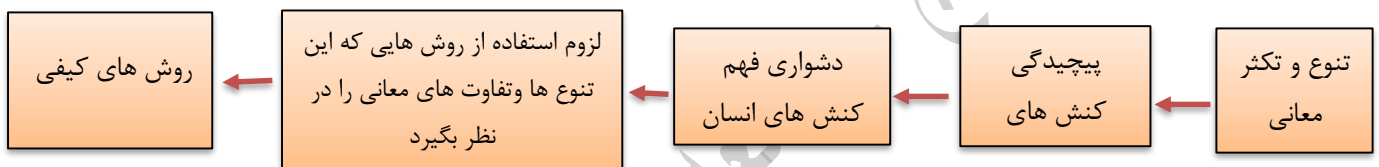
روش مطالعه در جامعه شناسی تبیینی

روش های کمی

روش مطالعه در جامعه شناسی تفسیری

روش های کیفی

جمع بندی:

انواع روش های کیفی

دو نمونه از روش های کیفی عبارتند از:

پژوهشگر برای مدتی با قومی که قصد تحقیق درباره آن ها را دارد ، زندگی می کند : یعنی پژوهشگر خود را در شرایط فرهنگی آن قوم قرار می دهد و کنش هایشان را تجربه می کند تا آن ها را بهتر بشناسد .	قوم نگاری
اگر محققى بخواهد تمام ابعاد یک پدیده اجتماعی خاص (مثلا یک فرد ، یک نهاد اجتماعی یا یک فرهنگ) را مطالعه کند و عمق پنهان و منحصر به فرد بودن آن را نشان دهد ، از این روش استفاده می کند . مثال : در مطالعه موردی یک روستا ، موقعیت جغرافیایی ، اوضاع جمعیتی ، اقتصادی ، اجتماعی ، فرهنگی و به طور کامل جزئیات زندگی مردم آن روستا بررسی می شود.	مطالعه موردی

گافمن : از جامعه شناسانی که برای تحقیق درباره بیمارستان روانی به عنوان یک **نهاد اجتماعی** و اثر آن بر بیماران ، ماه ها به عنوان کارمند در بیمارستان روانی مشغول به کار شد و از طریق **مشاهده مشارکتی** به تحقیق پرداخت .

مقایسه روش های کمی و کیفی در جامعه شناسی

۱-آزمایش :آزمون یک فرضیه در شرایط کاملا کنترل شده	روش مطالعه در جامعه شناسی تبیینی	روش های کمی
۲- پرسشنامه : پرسشنامه با پاسخ های چند گزینه ای		
۱-قوم نگاری : زندگی در محل و بر اساس مشاهده مشارکتی	روش مطالعه در جامعه شناسی تفسیری	روش های کیفی
۲- مطالعه موردی : مطالعه عمیق و همه جانبه		

توضیح تصاویر:

تصویر صفحه ۴۲- تصویری از سکانسی فیلم آواز گنجشک ها به کارگردانی مجید مجیدی : داستان این فیلم با درس معنا زندگی ارتباط دارد. این فیلم پر از نمادها (شتر مرغ ، در ، دشت و طبیعت سر سبز، رنگ و روح در روستا دارند و سر و صدای موتور ، دود ، دروغ و بی صداقتی که در شهر موج می زند و.....) می باشد که معنا گرایی بسیاری را در خود جای داده و درباره آواز گنجشک ها : نمادی از انسانی که هم می تواند پرواز کند و هم می تواند اسیر شود.

تصویر صفحه ۴۳- تصویر سمت راست - باغ سنگی سیرجان در استان کرمان که تنه درختان خشکیده به جای میوه از شاخه درختانش سنگ های کوچک و بزرگ آویزان است و یکی از زیباترین موزه های هنر انتزاعی را در بیابان بر پا کرده است . ارتباط با مساله معنا در باره کل زندگی انسان و در مورد تمام پدیده های ، اجتماعی از جمله کنش ها مطرح است. معنای کنش درویش خان اسفندیارپور مرد کر ولالی که مالک باغ بود پس از اصلاحات ارضی سال ۱۳۴۰ برای اعتراض به خاطر از دست دادن املاکش ، دست از باغ داری برداشت و پس از خشک شدن درختان به آنها سنگ آویزان کرد.

تصویر سمت چپ : کوبه های بر روی درهای خانه های روزگار قدیم که کوبه مردانه صدای بم (درشت تر و سنگین تر) و کوبه زنانه صدای زیر (ظریف تر و سبک تر) داشت و صاحب خانه با صدای کوبه متوجه می شد که مهمان پشت در آقا و یا خانم است . معنای کوبه های در درهای قدیم است که اگر صدای بم بود به معنا مهمان آقا و مرد خانه به استقبال مهمان می رفت و اگر صدای زیر بود زن خانه به استقبال مهمان می رفت و اگر هردو به صدا در می آمد مهمانان خانواده بودند.

تصویر صفحه ۴۵- بالای صفحه وصیت نامه شهید سید جمال کمالی : جوان ۲۰ ساله ای که در شیرین ترین دوران زندگی خود به شهادت رسید و در این قسمت وصیت نامه از زنده ماندن خود قبل از شهادتش حسرت می خورد و یک

نمونه عینی برای پدیده شهادت است (شوق به حیات جاودانه ، دست یافتن به معانی متعالی انسان ، دیدار محبوب) تصویر پایین سمت راست - هزاران خلبانان ژاپنی در جنگ جهانی دوم برای عملیات کامیکازه داوطلب شدند و در این عملیات هواپیماهایشان را به ناوهای دشمن می کوبیدند. تصویر مثال برای پدیده فدا کردن جان برای وطن است . که داوطلبانه با آگاهی کامل و انگیز قوی جان باختن در راه وطن را انتخاب کردند.

تصویر پایین سمت چپ - با یاد خدا و گذشت زمان می توان بر دردی که در حال حاضر طاقت فرسا و دایمی به نظر می رسد غلبه کرد . تصویر در ارتباط با پدیده خود کشی است و راه هایی برای غلبه بر مشکلات ، دردهایی و سایر انگیزه هایی که باعث خودکشی می شود با (یاد خدا - ارتباط نزدیک با خانواده - داشتن هدف و حفظ امید - طبیعت گردی و ورزش) می شود بر رنج ها و دردها و بحران غلبه کرد.

تصاویر صفحه ۴۷- مراسم های عروسی مندائیان در اهواز (یکی از اقلیت های مذهبی که پیرو یحیی پیامبر که تعمید دهنده مسیح بود هستند) مراسم عروسی در هندوستان (سرزمین هفتاد دو ملت که پراز رسم و رسومات خاص برای هر چیزی و مراسم عروسی هست) مراسم عروسی روستائیان اثر پیتر بروگل (یک نقاشی روزمرگی از پیتر بروگل نقاش هلندی دوران رنسانس است) بخشی از پیچیدگی کنش های انسانی به سبب ویژگی های اجتماعی فرهنگی تنوع فرهنگ ها ، خرده فرهنگ ها و موقعیت اجتماعی است .

تصویر دو فنجان که مرتبط با داستان خیلی کوتاه (شش کلمه ای) اندوه ، آلیستر دانیل است : با وجود کوتاه بودن داستان معانی خیلی زیادی در آن نهفته است .

تصاویر صفحه ۴۹- تصویر سمت راست آزمایش فیلیپ زیمباردو در ایجاد یک زندان ساختگی در سال ۱۹۷۲: مثالی برای کاربرد آزمایش در جامعه شناسی است که بندرت می توان به نحو مفیدی از روش آزمایش استفاده کرد.

تصویر سمت چپ : تصویری از کارگران هوثرن که نا کارآمدی ، کاربرد آزمایش در مطالعه انسان ها را مشخص می کند. دامنه کاربرد آزمایش در جامعه شناسی بر خلاف علوم طبیعی بسیار محدود است . افراد را نمی شود وارد محیط

آزمایشگاهی کرد: اثر هورثن نوعی واکنش است به کسانی که می دانند مورد مطالعه هستند و ممکن است اصلاح کنند و رفتار طبیعی نداشته باشند

تصاویر صفحه ۵۰ - پوشیدن چادر با رنگ های مختلف در بین زنان کشورها ، شهرها و اقوام

در هر سه تصویر: ارتباط با معنای کنش انسان ها دارد و و به نتیجه خلاقیت و فعالیت کنشگران که موجب پیدایش معانی گوناگون درون هر جهان اجتماعی می شود و فرهنگ و جهان های اجتماعی مختلفی به وجود می آورد . ممکن است لباس و ظاهر زیبا در فرهنگی ، بر جایگاه و پایگاه اجتماعی والا دلالت نکند.

تصویر صفحه ۵۱ - تصویر اروینگ گافمن و در کنار آن کتاب « بیمارستان روان پزشکی » در زبان فارسی تیمارستان:

جامعه شناسان آمریکایی که برای تحقیق درباره بیمارستان روانی به عنوان یک نهاد اجتماعی (نه به عنوان یک امر روان شناختی) و اثر آن بر بیماران از طریق مشاهده مشارکتی به تحقیق پرداخت . و محصول یک سال کار مشاهده مشارکتی او در بیمارستان روانی کتاب « تیمارستان ها » است.

پایین صفحه سمت راست : تصویر کاریکاتور « انسان شناسا اومدن ، انسان شنا سا اومدن » بیانگر اشکالاتی است که هنگام مطالعه انسان ها که موجوداتی دارای آگاهی هستند بروز می کند.

پایین صفحه سمت چپ : قوم نگاری ، نوعی پژوهش کیفی بر اساس مشاهده مشارکتی است که در آن محقق به دنبال پرده برداشتن از معانی است که در کنش ها نهفته اند

هر دو تصویر اشاره به عامل پیدایش روش های کیفی در جامعه شناسی دارد که تنوع و تکثر معانی سبب پیچیدگی کنش های انسان و دشواری فهم معانی آن ها شده است .

تصاویر صفحه ۵۲ - تصویری از حلقه و زنان ترکمن : زنان ترکمن بعد از ازدواج در زیر چارقدشان حلقه ای روی سر

قرار می دهند که نشانه متاهل بودن آنهاست و آنان را از افراد مجرد متمایز می سازد افرادی که این نشانه را می شناسند ، معنای نهفته آن را در می یابند یک مثال از معانی یک کنش خاص که برای مطالعه آن نیز به پژوهش کیفی بر اساس مشاهده مشارکتی دارد.